

Мирко Чанадановић, *Како је разврнут Новосадски договор. Прилог историји српске језичке политике*. Београд: Службени гласник, 2022, 166.

Књига Мирка Чанадановића је веома корисна за свакога ко проучава друштвену и политичку историју социјалистичке Југославије, национално питање, међунационалне односе, односе Срба и Хрвата или питање положаја Срба у Хрватској. Он је двоструко позван да говори о теми која је обрађена у књизи – био је високи функционер у САП Војводини и био је лингвиста, члан Управног одбора Матице српске и секретар Југословенског термилошког одбора. На тај начин је и политички и стручно лингвистички био активно укључен у решавања питања везаних за језик Срба и Хрвата и опште за српско-хрватски језик.

Књига је стручно-мемоарског карактера, садржи много детаља о самој материји, али и ауторове анализе и закључке који су поткрепљени конкретним подацима, стручним оценама или сећањима као учесника догађаја. Уз регистар имена, књига има 9 поглавља, али је према нашем мишљењу суштински саткана из две теме. Прва је посвећена опису Новосадског договора из 1954. којим су се српски и хрватски лингвисти и писци усагласили да је језик Срба и Хрвата јединствен, а друга успешној акцији хрватских лингвиста и политичара за саботирање договора, истицање националних и националистичких ставова и злоупотребу језичког питања у политичке и националне сврхе.

Посебно истичемо делове књиге у којима Чанадановић проговара као учесник догађаја, тј. као члан делегације Матице српске у разговори-

ма с делегацијом Матице хрватске 5. и 6. јануара 1969. у Загребу и 6. фебруара 1969. у Београду (стр. 65–98). Његово искуство потврђује присуство јасне политичке воље хрватских лингвиста да онемогуће сваки заједнички рад на изради терминологије или речника јединственог језика, користећи при том низ замена теза, неистина и националистичких захтева, чиме је тај пројекат успешно саботиран.

Бројне анализе које аутор даје потврђују досадашња сазнања науке о приступу хрватских и српских интелектуалаца споровима око језика. Најпре, види се да се у наступима хрватских лингвиста јасно може уочити када говоре као стручњаци и залажу се за један језик Срба и Хрвата, а када као националисти који тврде да се ради о два различита језика, истичући да је језик Хрвата угрожен мајоризацијом. Тако су многи од њих аргументовано доказивали још средином шездесетих да је језик Срба и Хрвата јединствен, да би само пар година касније потписали „Декларацију о називу и положају хрватског књижевног језика“ (1967) и у њој тражили раздвајање језика. Поменимо само да је Мате Храсте 1954. сматрао да је „наш књижевни језик један“ и да му је свеједно да ли ће се звати српскохрватски, хрватскосрпски, српски или хрватски. Ускоро, када је хрватско политичко руководство отворило хрватско питање у Југославији, и то баш на питању језика, више му није било свеједно, иако се у језику није ништа променило. Код неких од њих, посебно код Људевита Јонкеа,

приметна је стална промена ставова, час је стручно заступао тезу о једном језику, час се приклањао националистичком таласу тезом о угрожености хрватског језика и захтевом да језик буде подељен на два дела, а у Хрватској у службеној употреби само хрватски. Такође, Чанадановић даје видан допринос анализи једног од најизразитијих нестручних и националистичких ставова хрватских лингвиста – оном да граница између српског и хрватског језика буде екавски и ијекавски изговор. Другим речима, пошто би прво језик поделили на два дела, хрватском делу би припало све што је настало на ијекавици, а српском језику само оно што је написано на екавици. Дакле, сва српска књижевност на ијекавици у Хрватској, Црној Гори и БиХ, па и у самој Србији и другде, била би подведена под хрватску књижевност. Корисна су и ауторова подсећања да хрватски интелектуалци на скупу у Новом Саду 1954, када је настао Новосадски договор о јединственом језику, нису били изложени никаквим притисцима да пристану на јединствен језик нити су били изложени некаквој мајоризацији. На крају крајева, председник Комисије за закључке био је Храсте, а први који је формулисао оно што ће ући у закључке био је Јосип Хам. Обојица загребачки професори. Из угла лингвисте, али још више тадашњег политичара, веома је корисна ауторова потврда става да хрватска декларација о језику из 1967, којом су истакнути изразито националистички захтеви, укључујући и оне из којих би следило да би Срби у Хрватској у службеној употреби могли да користе искључиво хрватски језик, није настала без знања и подршке хрватског политичког врха. Уосталом, политичка осуда изнетих захтева била је само

формална. Заговорници декларације су наставили наредних година да некажњено и несметано истичу исте захтеве, који ће на крају ући и у хрватски устав почетком седамдесетих година. Такође, аутор се дотиче и оних ставова хрватских лингвиста који су директно тежили ка даљем дробљењу језика Срба, попут истицања посебне језичке варијанте у БиХ, Црној Гори па чак и у Војводини.

На страницама књиге могу се пронаћи и бројни ставови српских лингвиста, који нису имали јединствено одређење о томе да ли је у оквиру јединственог језика било могуће признати постојање различитих варијанти, хрватске и српске. У том смислу истичемо бројне примере у књизи из којих се виде размишљања Павла и Милке Ивић.

Чанадановићева књига је одлична потврда да су неоснована поистовећивања хрватских „прољећара“ и српских „либерала“, тј. хрватског МАС-ПОК-а и српског руководства на челу с Марком Никезићем, која се могу срести у дневнополитичким, па чак и у стручним круговима. На страну то што први нису били никакви „прољећари“, нити су други били „либерали“. Важније је то што националистички захтеви хрватског руководства нису имали ништа заједничко с политиком српског руководства, што је управо у језичком питању јасно дошло до израза. Посебно је драгоцено указивање аутора на ставове о језику Савке Дабчевић Кучар, из којих се види тенденција хрватског руководства да Србе у Хрватској од конститутивног народа своди на статус националне мањине, пуне две деценије пре него што ће у томе политика ХДЗ-а и формално успети („иако је службени језик у СР Хрватској хрватски [...] нитко не смије оспоравати српском ста-

новништву у Хрватској право да равноправно употребљава и да се служи својим језиком и да га назива како жели“, стр. 127). Из овог става следи да Срби у Хрватској више нису конститутиван и равноправан народ, већ „становништво“ које се може служити својим језиком, али тај језик више није службени.

Књига Мирка Чанадановића је корисна и лингвистима и историчарима. Њен значај је шири него што би

се на основу наслова могло закључити. Она превазилази уско лингвистичке теме и нуди одговоре на бројна питања везана за политичке, националне и идентитетске теме социјалистичке Југославије. Објашњења неких узрока сукоба и подела из времена распада (разбијања) СФРЈ и деценија које су томе следиле, могу се пронаћи на њеним страницама.

Слободан СЕЛИНИЋ

Mirjana Gross, *Izabrani radovi*, priredila Dora Kosorčić.
Zagreb: Srednja Europa, 2022, 430.

Као трећа по реду књига у новопокренутој едицији *Писци хрватске повијести* угледне издавачке куће „Средња Еуропа“, недавно су, уз раније објављене изабране радове Љубе Бобана и Никше Станчића, светлост дана угледали и *Изабрани радови* Мирјане Грос, једне од најзначајнијих хрватских и југословенских историчарки друге половине 20. века. Књигу је приредила, у склопу рада на пројекту *Хрватска историографија модерног и сувременог доба (XIX–XXI стољеће)*, докторанткиња на Одсеку за повијест Филозофског факултета у Загребу, Дора Косорчић. Она је написала и уводну студију, саставила до сада најцеловитију библиографију Мирјане Грос и одабрала радове који пружају увид у најкарактеристичније одлике њене историјске мисли.

Мирјана Грос (1922–2012) деловала је првенствено у оквирима своје матичне, хрватске историографије. Међутим, њен утицај је био значајан и у осталим југословенским историографијама, првенствено захваљујући њеном капиталном и, у тадашњој Ју-

гославији, сасвим пионирском делу посвећеном историји историографије и теорији и методологији историјске науке – универзитетском приручнику *Историјска знаност. Развој, облик, смјерови* (прво издање 1976, друго 1980). Наиме, након распада Југославије и прекида културних веза који је уследио, ово дело је новим поколењима историчара на простору бивше Југославије током барем наредне две деценије (а неретко чак и данас) остало најпоузданији увод у историју историографије. Друга важна одлика научне личности Мирјане Грос било је њено систематско и истрајно заговарање модернизације историјске науке на темељу сарадње са осталим друштвеним наукама и истицање важности историографске саморефлективности. Посебно зато што је наведене чињенице сматрала нужним предусловима очувања научног карактера историографије у времену обележеном изразитом идеологизацијом историјских знања. Одатле је, према Мирјани Грос, тзв. „генетичко-структурална историја“ (израз којим је она означавала спој марксистичке и струк-